

PAPER DETAILS

TITLE: Romanda "Leitmotif/Öncümotif"ın Islevi Üzerine: Kusma Kulübü

AUTHORS: Tolga Bayindir

PAGES: 637-647

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4067719>

Romanda "Leitmotif/Öncümotif" in İşlevi Üzerine: *Kusma Kulübü*

DR. ÖĞRETİM GÖREVLİSİ **TOLGA BAYINDIR***

Öz

Leitmotif/Leitmotiv, -başlangıcı müzik alanında olmakla birlikte- baskın ve sürekli tekrarlanan anları/durumları/sözcükleri belirtmek için kullanılan ve zamanla müziğin kapsamının ötesine geçerek geniş bir alanda karşılık bulan ortak bir terimdir. Sanat eserinin standart kurgusu dâhilinde, yazarın karakteristik bir özellik olarak bilinçli ve düzenli olarak tekrarladığı sözcük veya sözcük gruplarını ifade eder. Kurgudaki bu düzenli tekrarlar eserde, yazar tarafından yaratılmak istenen atmosfere okurun katılması için bilinçli olarak oluşturulmuş ritmik unsurlardır. Mehmet Eroğlu'nun *Kusma Kulübü* adlı romanı Türk edebiyatında "leitmotif/leitmotiv" tekniğinin kullanıldığı bir eser olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmada kavramın tanımı kısaca verildikten sonra ele alınan roman aracılığı ile leitmotif/öncümotif kavramının eserdeki kurgu ve konu bakımından işlevi üzerinde durulacaktır. Özellikle yazarın kavram aracılığı ile eserinde oluşturmaya çalıştığı merak unsuru ve atmosfer yaratma çabasına değinilecektir. Çalışmada ayrıca leitmotif kavramı yerine "öncümotif" teriminin neden tercih edildiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar sözcükler: Leitmotif, öncü motif, roman, Mehmet Eroğlu, *Kusma Kulübü*

ON THE FUNCTION OF "LEITMOTIF" IN THE NOVEL: *KUSMA KULÜBÜ*

Abstract

Leitmotif/Leitmotiv is a common term used to indicate dominant and constantly repeated moments/situations/words - although its beginnings are in the field of music - and over time it has gone beyond the scope of music and found a response in a wide area. It refers to words or word groups that the author repeats consciously and regularly as a characteristic feature, within the standard fiction of the work of art. These regular repetitions in the fiction are rhythmic elements created consciously in the work to allow the reader to participate in the atmosphere desired to be created by the author. Mehmet Eroğlu's novel *Kusma Kulübü* appears as a work in Turkish literature in which the "Leitmotif" technique is used. In this study, after briefly giving the definition of the concept, the function of the leitmotif concept in terms of fiction and subject in the work will be emphasized through the novel discussed. In particular, the author's effort to create an element of curiosity and atmosphere in his work through the concept will be touched upon. The study will also focus on why the term "precursor" is preferred instead of the concept of leitmotif.

Keywords: Leitmotif, leading motif, novel, Mehmet Eroğlu, *Kusma Kulübü*

GİRİŞ

Müzik alanında 19. yüzyılın ikinci yarısında terimselleşen “leitmotif (İng), leitmotiv (Fr.)” kavramı, kaynağı çok daha eskiye dayanan ritimsel bir argümanı ifade eder. Temelde bir sesin aralıklarla tekrar edilmesi anlamına gelen kavram, anlamsal açıdan bir sözün veya söz öbeğinin düzenli olarak tekrarlanmasıyla oluşturulan etki alanını da karşılar. Öncümotif, kurguda bilinçli bir kullanımla eserin anlamını açıklığa kavuşturmak için oradadır. Karataş’ın (2001) *Bir düşünceyi vurgulamak, bir duyguyu yoğunlaştırmak amacıyla bir eserde (sıkça) tekrarlanan motiflere verilen ad* (s. 264) olarak tanımladığı öncü motif, edebî eserin çok katmanlı anlam örgüsünde okura belirli ipuçları veren, okuru kurmacanın atmosferine hazırlayan bir unsurdur. Ayrıca, Escal’in (1995) belirttiği gibi öncü motif, *olay örgüsüyle (anlatısal analiz, ileriye veya geriye dönük) veya karakterlerle ilgili (ipucu görevli) bilgi sağlayan bir döngüdür* (s. 158). Tekin’in (2010) *bir romanda sık sık tekrarlanan söz grubu, herhangi bir dize, yine konu ve kişilerle ilgili tekrarlanan kelimeler* (s. 252) olarak tanımladığı öncümotifin temel özelliği romana yazar tarafından bilinçli olarak yerleştirilmiş olmasıdır. Kavramın en belirgin özelliği tekrarların kurguya katkı sağlamasıdır. Yazar-eser-okur düzleminde bir anlatım tekniği olarak ön plana çok çıkmayan öncü motif kullanımı, eserin olay örgüsünde belirgin bir anahtar rol üstlenen sembolik ifade ve söz kalıplarıdır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki kurmacaya dâhil olan her “tekrar” öncümotif özelliği göstermez. Öncümotifler metnin içinde belirgin bir tekrarlar yer alarak anlamsal düzeyde bir etki alanı oluştururlar.

Kavramın tanımı ve kullanım tarzı üzerinde inceleme yapan araştırmacıların da üzerinde sıkça durduğu konu, öncümotifin kurguda ayırt edici bir rolünün olması gerekliliğidir. Düzensiz ve işlevsiz tekrarların kavram dâhilinde değerlendirilmesi doğru değildir. Ünlü’nün (2022) de belirttiği gibi sembolik de olsa bir motifin sürekli tekrar ediyor olması öncümotif görevini yerine getirmek için yeterli değildir (s. 113). Kavramı “anlatı temposu” içinde değerlendiren Soylu (2020), öncümotifin anlamsal görevi açısından, *edebî metnin düşünsel ve ideolojik temsillerini içerisinde taşıyan sözdizimsel tekrarlar ile sağlar* (s. 738) diyerek konunun “ritmik döngüsellliği” üzerinde durur. Fidan’ın (2018), *Leitmotifler genelde olayların durağan olduğu veya kahramanların saplantılı bir kişiliğe sahip oldukları durumlarda kullanılmaktadır.* (s. 24) tanımı konuya farklı bir açıdan yaklaşır ve kavramın psikolojik yönüne işaret eder. Öncümotif üzerinde geniş kapsamlı kavramsal bilgi veren Bağcı; kavramın müzik, sinema hatta tiyatrodaki birçok örneğini sıraladıktan sonra kavramın kullanım alanıyla ilgili bir sınıflandırma yapar:

Romanda laytmotif tekniğini kullanan yazarlar eserlerine akıcılık, devamlılık, bütünlük katabilir. Laytmotif eserdeki bir konunun, bir kişinin daha belirgin hâle gelmesine hizmet edebilir. Yazar bu teknikle belli bir durumu vurgulamış, somutlaştırmış olur. Müzikal bir atmosfer, bir ritim, ahenk oluşturarak eserin estetik değerine katkı sağlayabilir. Karakterizasyonu güçlendiren bir unsur olarak kullanılabilir. Nesne, düşünce ve olayların tekrarı bir karakterin iç dünyasıyla ilgili önemli işaretler verebilir. Çağrışım yoluyla daha önce bahsedilen bir durum ya da olayı hatırlatabilir. (2022: s. 691)

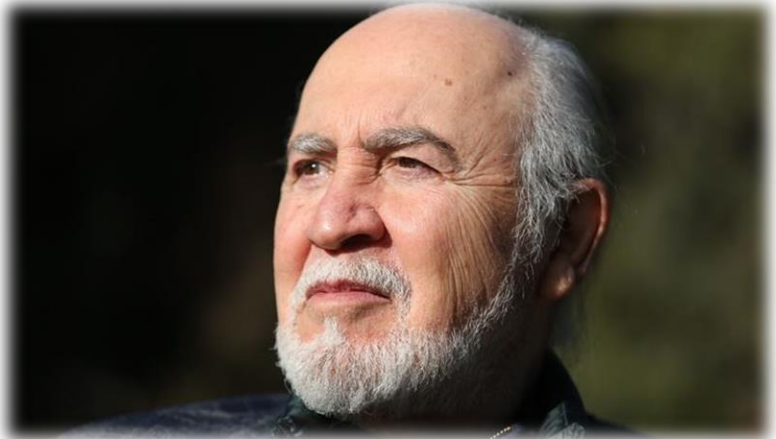
Bu sınıflandırmanın ardından incelediği Orhan Kemal’in *Murtaza* romanında kullanılan öncümotiflerin amacını yazarın karakter yaratma çabasının bir sonucu olduğuna bağlar. Apaydın’ın da *metin içinde tekrarlanarak eserin yapısal unsurları arasında özellikle vurgulanmak isteneni belirginleştiren bir öge* (2021: s. 29) şeklinde tanımladığı öncümotif farklı disiplinler arasında küçük farklarla ortak tanımı yapılan ve kurmaca metnin yapısında sıkça yer alan bir kavramdır. TDK’nin laytmotif olarak

Türkçeye dâhil ettiği kavram, bu çalışmada özellikle öncümotif olarak kullanılmıştır. Bunun nedeni kavramın kurmaca bünyesinde yer alma nedeniyle alakalıdır. Yazarın okur için bıraktığı ipucu, uzun metin ve olay halkaları arasında bir geçiş yolu, ileri dönük hatırlatıcı özellikleri düşünüldüğünde kavramın öncümotif olarak adlandırılması uygun görülmüştür.

Metinde tekrar eden motiflerin kavramsal düzeyde okuyucuda bir “oda” açması gerekir. Oda kelimesiyle sembolleştirilen kavram, özünde bir duygu ve/veya fikir düzeyini işaret eder ki bu işaret sonuçta merak, kaygı ve çözüm arama gibi kapılara açılır. Bu durum kavramın kurmacanın anlamsal bütünlüğünün içinde olması gerekliliğini işaret eder. Yukarıda da değinildiği gibi anlam ve motif arasında belirli bir bağın olmaması konunun öncümotif kavramıyla ilişkilendirilmesinin önüne geçer. Bu çalışmada amaç, öncü motif kavramının tanımı ve ele alınan eser aracılığı ile kullanım sıklığını irdelemek değil kavramın kurmaca düzeyinde anlam üretimindeki rolünü ortaya koymaktır. Mehmet Eroğlu eserlerinde modern edebiyatın kavram ve tekniklerini kullanan bir yazardır. Yazarın bu makalede *Kusma Kulübü* romanı öncümotif kullanımı açısından değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

Romanda “Leitmotif/Öncümotif”in İşlevi Üzerine: Kusma Kulübü

Mehmet Eroğlu’nun 2004 yılında yayımladığı *Kusma Kulübü*, gerek kurgusu gerekse konusu bakımından sıra dışı bir roman olma özelliği gösterir. Sıradan insanın moderniteye karşı tepkisel tavrını merkeze alan roman, alışlagelmiş kalıpların dışına çıkarak farklı bir izlenim sunar. Romanda olaylar romanın başkışisi Umut’un gözünden okuyucuya aktarılır. Tiyatro oyuncusu olan

Mehmet Eroğlu

Umut; aile bağlarından kopuk, mutsuz ve babası gibi olmaktan korkan yalnız bir karakterdir. Romanda okur, Umut’un kararları ve vicdan muhasebesi ile konuya dâhil olur. Romanın arka planında Kapitalizm, zenginlik ve sıradanlık eleştiri oklarına hedef olurken sevgisizlik, yoksulluk ve sisteme ayak uyduramayan insan bir yalnızlık çemberinde ele alınır. Umut’a göre modern dünyanın getirdiği “sistem” bir hastalık kaynağıdır. Bu sistemin yarattığı hırsızlık, zenginlik, sahtekâr iş insanları ahlaksızlık ve taraflı medya -özellikle popüler kültürü aşılama çalışan magazin medyası- iyileştirilmesi gereken birer hastalıktır. Ancak büyük kitle bu hastalıkları “normal” kabul ettiği için “sıradanlaşır”. *Kusma Kulübü* tüm bu olumsuzlukların karşısında çıkış arayan, yalnız, sisteme dâhil olamayan insanların oluşturduğu sıra dışı bir oluşumun hareketidir. En temel dayanakları “vicdandır” ve kendilerine göre suçlu kabul ettikleri insanları -ahlaki çöküntüye neden olan, yoksulları ezen, haksızlık yapan- onların üzerine “kusarak” cezalandırırlar. *Kusmak* romanda gerçek anlamının ötesinde bir temizlenme, arınma eylemi olarak yer alır ki *Kusma*

Kulübüne üye olanların temel gereksinimleri de budur. Hastalık olarak gördükleri “sistem” karşısında gösterebildikleri en masum tepki kusmaktır.

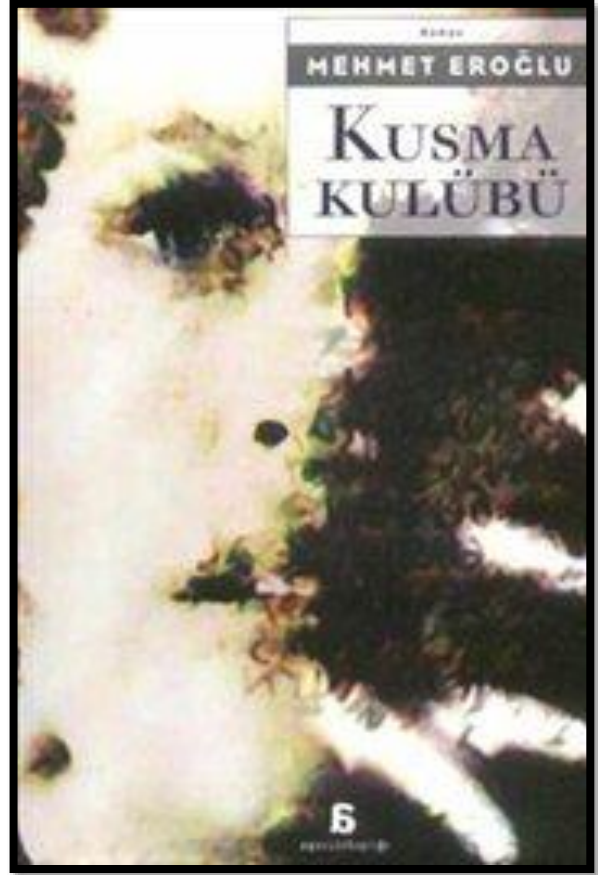
Umut’un işsiz kaldığı ve artık umutlarını yitirip intiharın eşiğine geldiği bir dönemde Nihal’le tanışması ve Kusma Kulübüne üye olması ile romanda olaylar başlar. Romanda okurun *Dar kanyonların arasına sıkışmış, coşkusuz ve yatağını derinleştiremeyen cılız bir akıntı...* (s. 1) olan Umut’la tanıştığı birinci bölümünde eserde kullanılan ilk ve belirgin “bulantı” öncümotifi yer alır. Henüz Kusma Kulübüne üye olmayan Umut’un *Rahatsızlık veren sadece mırıltılar değil; midemde, ağır şeyler yemişim gibi boy atan sinsi bir bulantı var. Oysa karın boşluğumdaki o büzüşük huni, elastik asit salgıcısı, bomboş* (s. 2) sözleri roman boyunca devam edecek motifin başlangıcı olur. Mutsuzluk ve yalnızlıkla mücadele eden ve kendisini herhangi bir daireye ait hissetmeyen Umut’un aklından geçen tek şey intihardır. Annesini son bir kez arayıp sevgilisi Şeyma gibi kendisini vapurdan denize bırakma isteği ile boğuşur: *Bu anlamsız ve zamansız bulantının nedeni, kendimi denize fırlatılmış, yazgısı belirsiz bir şişe gibi hissediyor olmam belki de. Eğer öyleyse sevinip, naralar atmalıyım: birazdan telefon edeceğim ve hiçbir şeye adanmamış varlığım serbest kalacak!* (s. 2)

Bulantı kavramı birinci bölümde defalarca (s. 11, 13, 16, 20) tekrarlanır. Bu yolla henüz romanın başında okur için bir merak unsuru yaratılmış olur. Aynı zamanda romanın ilerleyen bölümlerinde yer alacak olaylar için de olağan bir atmosfer yaratılır. Bu süreçte okur romanın başkişisini biraz daha yakından tanıma fırsatı bulur. Umut, ölümle yaşam arasında ölüme daha yakın bir konumdadır. Kendisi gibi sisteme ayak uyduramayan insanların arasında, hayallerinden uzaklaşmış ve amacını yitirmiş bir durumdadır. Ölüm onda bir kurtuluş-özgürleşme hissi uyandırır ve bulantı motifini yineler: *Özgürlük! Kimsenin hazmedemeyeceği kadar büyük olan o kutsal şey! Hayır, bulantımın nedeni özgürlük değil derim, sorulsa.* (s. 2) Bu bulantının sebebini Eroğlu, kendi yaşamından romanına taşır. Çünkü bir röportajında *Kusma Kulübü* romanını yazmaya karar vermesini *Beni en çok endişelendiren konu, toplumsal vicdanın sığlaşması. Tek tek bireyler olarak, öteki insanlara yönelik acıma duygumuzun kaybolması. Böyle bir nüve beynimin içinde varken, ekonomik kriz patladı. Gazeteleri okuyorum; bir gün çok ciddi biçimde midem bulandı. Aynı anda iki haber vardı. Sosyetenin birinin verdiği bir partiyle, açlıktan ölen bir bebeğin haberi. Ben ve benim gibi adamlar, buna katlanamaz. Ne yaparsın, birkaç yolu var: Kusarsın, öfkelenirsin, söversin. Ben de oturdum, yazdım.* (URL1) cümleleriyle açıklar. Önce Umut’un ilerleyen zamanda Vahit’in (vicdan) bulantılarının kaynağı değişen, değiştikçe bozulan sosyal yapı, adaletsizlik, ahlaksızlık ve tüm bunların karşısında duyarsız kalan insanlardır.

Birinci bölümün sonunda okur için kapalı bir motif daha kullanılır. Bu motifin anlaşılabilmesi için romanın sonunda Umut’un çift kişilik taşıdığını öğrenmek gerekecektir. Eski bir felsefe hocası olan ancak kızını bir kazada kaybettikten sonra hayata karşı olağandışı bir tavır takınan Kadir’in sarhoş olup düşmesiyle Umut ve çevresindeki kişiler zor ve farklı bir gece geçirmek üzeredir. Kadir’in geçirdiği kaza Umut’un Nihan’la tanışmasına vesile olur. Kadir, sarhoşken düşüp başını çarpmış, Nihan da yardım için Umut’un kapısını çalmıştır. Bu gelişme romanda sıra dışı ilerleyecek olayların başlangıcıdır. Hastane sonrası Umut’u takip eden Nihan, onu bir parkta, yağmur altında otururken bulur ve çaresizlik umutsuzluk, yalnızlık, işsizlik gibi sıkıntılı hâllerle boğuşan Umut’a bir pencere açar. Nihan’ın yanından ayrılması ile intihar fikrinden uzaklaşmış gibi görünen

Umut'un aklından değişik bir söz geçer: *Gece - gecemiz- bu iki soruyla sarsılıyordu. Farkındaydım; hepimiz bir gün sırtüstü düşeceğiz; kaçış yok.* (s. 20) Oldukça yalnız olan Umut'un "gecemiz" gibi çoğul bir ifade kullanması dikkat çekicidir. Aslında bu yazarın okur için bıraktığı bir ipucu yanı zamanda romanın sonlarına doğru yapılan bir gönderme, bir öncümotiftir. Okur hemen hemen romanın sonuna kadar Umut'un çift kişilik taşıdığını fark edemez. Bunu fark ettiği zaman da romandaki bazı boşluklar tamamlanmış olur. Romanın birinci bölümü Nihan'ın Umut'a iş teklifiyle son bulur.

Umut, istediği başarıyı elde edememiş başarısız bir tiyatro oyuncusudur. Sabıkası nedeniyle de düzgün bir iş bulamaz. Nihan, onun hakkında araştırma yaparak onu "reisi" olduğu Kusma Kulübüne almaya karar verir. Bir işe sahip olmak Umut için zorunluluk olsa da yapacağı işi duymak onu şaşırtır. Psikolojik eğitim alıp oyunculuğuna devam edecek ve bir rol model olarak "baba-abi" figürünü canlandıracaktır. Aynı zamanda "çete"nin azılı düşmanı olan ve varlığı bile belirsiz "Hayalet"nin peşine düşecektir. Buluştukları restoranda Nihan, Umut'a işle ilgili bilgi verdikten sonra Umut çetenin diğer üyeleriyle tanışır ve Kusma Kulübüne üyeliği başlar. Restorandan çıktıktan sonra diğer çete üyelerinin bulunduğu araca biner. İlk günden bir eyleme katılmak üzeredir. Zengin bir iş adamı hedeflerindedir. "Küçük kızlara" düşkün olan bu iş adamının cezalandırılması için tüm plan hazırlanmıştır. Umut'un yapması gereken tek şey

onları izlemektir. İsimlerinin ilk ünsüz harfiyle birbirine seslenen çete üyeleri arasında Umut'un midesindeki bulantı kendisini tekrar gösterir. *Sen Z'sin, o S, bu Y ve ben M'yim... Adlar kolaydı, ama eylem sözcüğü midemi bulandırmıştı.* (s. 40) Bu bulantıyı takip eden süreçte çete üyeleri iş adamının katılacağı bir toplantıda yerlerini almak için büyük bir alış-veriş merkezine yönelirler. Nihan'ın kurguladığı planı devreye sokan çete üyeleri iş adamını alış-veriş merkezinin tuvaletine çekmeyi başarıp üzerine kusalılar. Roman boyunca birçok hedef bu şekilde cezalandırılır. Ahlaksızlık, hırsızlık, haksız kazanç elde etme gibi farklı suçlardan yargılandıkları kurbanlarının üzerine kusmak çete üyeleri için bir şekil "arınma ritüeli"dir. Umut'un ilk eylemindeki şaşkınlığının ardından Nihan'ın, *Kusmak, zararlı şeylerin vücuda girmesini önleyen bir refleks olayıdır. (...) Korunma. Bir tür arınma.* (s. 68) sözleri durumu açıklar niteliktedir.

Romanın ikinci bölümünde Umut Çinici'nin iç sesiyle hesaplaşması gün yüzüne çıkar. Katıldığı eylem ondaki çift kişiliğin ortaya çıkmasına vesile olur. *Kulaklarının arkasında gezinip duran ses* (s. 43) belirgin bir hâl alırken Umut, yaşadıkları ve yaptıklarıyla kendi benliğini sorgulamaya başlar. Bu sesin ortaya çıkmasıyla bulantıya bu sefer de "koku" eklenir. Koku, romanda kullanılan

ikinci belirgin öncümotiftir. Farklı zamanlarda ortaya çıkan bu “koku” romanın ilerleyen bölümlerinde daha iyi anlaşılacağı üzere Umut’un ikinci kişiliği ile alakalıdır. Zihinsel yorgunluk ve bezginlik yaşadığı süreçlerde özellikle ortaya çıkan bu koku, bir süre sonra kendi iç çatışmasının sembolü olacaktır. Bunun anlaşılması için okurun romanın sonunda Umut ile V’nin (Vahit) aynı kişi olduğunu çözmesi gerekecektir. Ahlaksız iş adamının yargılandığı tuvalette ortaya çıkan *Mide bulantısı ve kokuyla* (s. 47) romanda bu iki kavramın ritimsel kullanımı başlamış olur.

“Bulantı” kavramı üzerinde dikkat çekici bir diğer faktör de kavramı romanın diğer karakterlerinin de kullanıyor olmasıdır. Apaydın’ın da belirttiği gibi, *Herhangi bir ögenin belirli aralıklarla tekrar edilmesiyle sağlanan vurgu, yazarın anlatmak istediğine ilişkin güçlendirici ve pekiştirici bir ifade imkânı sağlar* (2021: s. 29-30). Yazarın özellikle “bulantı” üzerinden romanı kurguladığı düşünülecek olursa her fırsatta karakterlerine kavramı söyletmesi olağan bir tavidir. Kadir’in *Bu ne utanmazlık, ne mide bulandırıcı bir tutum. Bu mu parçası olmak istediğimiz uygarlık?* (s. 65) ve Nihan’ın *Zenginlik mide bulandırıcı. Başkasının pahasına edinilen her şey gibi. Birileri güçsüzlerle aptalları korumalı.* (s. 97) gibi sözleri özellikle karakterlerin “sinirli” durumlarında söylediği ifadeler olarak dikkati çeker.

Umut’un yaşamını yeniden şekillendiren çete üyeliği, ölümle yaşam arasındaki gelgitlerini durdurmayı başarır. Ancak Nihan, Zeynep, Yusuf gibi çete üyelerinden öğrendiği şeyler ondaki mide bulantısını artırır. İlk eylemlerini gerçekleştirdikleri iş adamının ölüm¹ haberi gelince *Tekrar o mide bulantısını* (s. 82) duymaya başlar. Bir tarafta çete üyeleriyle diğer tarafta yaşadığı apartmandaki komşularıyla (siteme ayak uyduramayan diğer insanlar) aynı zamanda kendi iç hesaplaşmasıyla uğraşmak ondaki psikolojik gerilimi artırır. İş bulup para biriktirerek İstanbul’dan kurtulmak isterken elde edemediği başarı onu tek seçeneğe, yaşamına son vermeye yöneltirken içindeki en büyük korku *Babama benzememek* (s. 91) olarak kendini gösterir. Aylar sonra annesini ilk defa arasa da onda beklediği karşılığı bulamaz. Tüm bu çelişkiler içinde Kusma Kulübünün eylemlerine katılmaya devam eder. Bu süreçte ilk kez diğer benliğiyle karşılaşır:

Adam, birini beklediğini ele veren sabırsız, yorgun gözlerle dikildiği köşeden sıçrayıp önüme çıkınca, irkilerek geri çekildim. Sonra dehşet, ter gibi bütün bedenimi ele geçirirken ayrıntıları fark ettim: Adam bakışlarından daha yorgundu; hatları belirsizleşmiş yüzü, elleri, tuza yatırılmış balık gibi kurutulmuştu; havanın sıcak olmasına karşın uzun kollu gömlek giymişti: İğneci ya da jiletçi!

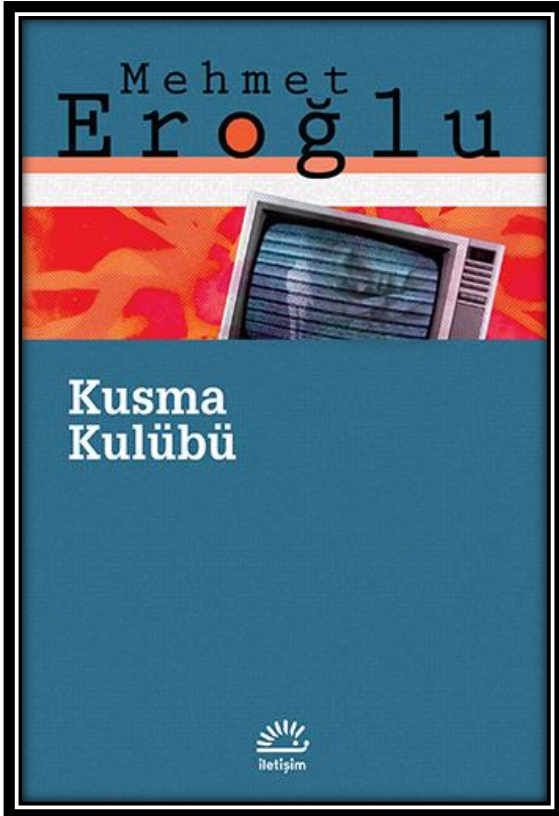
Ben **kokuyla** baş etmeye çabalarken adam kolumu tutup, “Yol yakinken vazgeç,” diye fısıldadı. (s. 117-118)

“Koku” Vahit’le diğer bir deyişle Umut’un ikinci benliğiyle özdeşleşir ve okur için koku öncümotifi ritimsel bir hâl oluşturur. Umut ilk karşılaşmalarını, *Kokuyordu, hem de o güne kadar duyduğum en iğrenç kokuydu bu.* (s. 118) şeklinde tanımlarken “içindeki ses” kokuya aldırması gerektiğini söyler. Korku ve şaşkınlıkla sorduğu “Kimsin sen?” sorusuna aldığı yanıt da ilginçtir: *Ben de senin gibiyim.* (s. 118) Vahit. Bu ismi Umut daha önce duymamıştır. Onu ilk önce Nihan’ın işe gelmeyen şoförü zanneder. Ancak o, *geçmişin korkuları, gelecek kaygısı ve tabii, bugünün çaresizliğinin* (s. 119) bir sonucudur. Vahit’in onun aradığı birçok cevabı da sıralamaya başlar: Hayalet’in bir uydurma olduğunu, Kadir eski arkadaşının Nihan’ın sevgilisi olduğunu, Nihan’ın onu tuzağa

¹ İş adamının ölüm sebebi, sarkıntılık yaptığı küçük kızın kardeşi tarafından bıçaklanmasıdır. (haz.n.)

çektğini, Nihan'ın adresini... Tüm bunlar Umut'un kurgusudur ancak o bunları Vahit'ten öğrendiğini zanneder. Vahit'in kusmasını fırsat bilip evine döndüğünde yeniden *mide bulantısı* (s. 120) başlar.

Nihan'ın planı gereği Hayalet'i bulmak için Umut, sosyetenin köşe yazarı olan Betül Bengi'nin (Bibi) evinde işe başlar. Görünürde Bibi'nin oğlu (Berk) için rol modellik yapacaktır. Ama gerçek amacı Hayalet'in kimliğine ulaşmak için Bibi'nin zengin sevgilisi Ercüment Cantürk'ü takip etmektir. Bibi'nin konağına gidip gelmeye başladığında çete üyeleriyle görüşmesi sekteye uğrar. Para için katlanmak zorunda olduğu durum onun bulantılarını artırır. Yaşadığı apartmandaki komşularıyla düzenli bir hayat kurmaya çalışırken *derinlerde bir yerde pusuya yatmış o mide bulantısı* (s. 125) peşini bırakmaz. Vahit'ten öğrendiği adrese Nihan'ı bulmaya gidince de *o garip bulantı* (s. 126) kendini gösterir. Nihan'la geçirdikleri sürede çoğunlukla birbirlerini tanımaya çalışırlar. Nihan, erkeklerden özellikle uzak duran oldukça zeki bir kadındır. Umut'a verdiği iş onun için hayati öneme sahiptir. Umut da bunun farkında olarak Bibi'nin evindeki rolünü başarıyla yürütür. Ancak içine girdiği bu yeni hayat tarzı onun *bulantılarını* (s. 140, 142) artırır. Layık olmasa bile çıkar uğruna köşe yazılarına taşınan kitaplar, birbirlerini yazılarında reklam uğruna öven yazarlar, ölümsüzlüğü televizyona çıkma süresiyle ölçen sosyetik zenginler, para uğruna zekâsını zenginlere vakfetmiş Aysel gibi yoksullar, gazetede okuduğu haberler² Umut'un anlam veremediği bulantılarının kaynağını oluşturur.

Romanın beşinci bölümüyle birlikte kavramsal öncümotifler birleşmeye başlar. Umut'un kurtulamadığı "bulantı", Vahit'le özdeşleşen "koku" ve sonunda içinde duyduğu "ses" anlamsal bir bütünlük oluşturmaya başlar. Umut önce Zeynep'e (s. 151) ardından da Nihan'a (s. 152) sürekli midesinin bulandığından söz eder. Her ikisi de durumu yadırgamaz. Umut, Nihan'a Vahit'i sorduğunda ondan aldığı cevapların ucu çok açıktır. Nihan, Vahit'i hasta olduğu için ortalıktan kaybolmuş biri olarak tarif eder. Umut, Vahit'in kaybolmasının tehlikeli sonuçlarından bahsederek *Onu bulurlarsa, sizi de bulurlar.* (s. 153) dediği anda Nihan'ın verdiği cevap romanın sonunda anlaşılacak durumu açık eder: *Seni de.* Vahit'in kaybolmasının sebebi sürekli kusma hastalığına tutulmuş olmasıdır. Nihan'a göre yardıma ihtiyacı vardır. Umut'un sürekli mide bulantısı çekmesinin sebebi onun diğer kişiliği olan Vahit'in

durumudur. İçinde duyduğu ses de Vahit'e aittir. Umut'un "bulantıları" bölüm boyunca artarak devam eder. Diğer yanda ise Bibi'nin son köşe yazısı ilgi odağı olmuştur. "Erkek dadı"sı için

² Özellikle aılıktan sütü gelmediği için bebeğini besleyemeyen bir annenin dramı ve bebeğinin ölümü Umut'un "bulantılarını" artırır. Bu olay aynı zamanda Mehmet Eroğlu'nun romanı yazmaya karar vermesindeki gazete haberidir. (haz.n.)

yayınladığı köşe yazısı yüzlerce geri dönüş alınca Umut bir anda tanınmış birisine döner. Artık sosyetedeki adı Deniz'dir. İçinde bulunduğu bu durum *midesindeki bulantıyı* (s. 155) arttırmış, bulantıyla birlikte öfkesini de tetiklemiştir. Bu süreçte kulaklarındaki ses de ortaya çıkar. Sesin varlığı *midesini daha da ekşiten* (s. 156) bir unsur olur. Ancak, kendisine biçilen rolü oynamaya devam eder. O artık Bibi'nin yeni gözdesi ve magazin habercilerinin merak kaynağıdır. Kendisiyle ilgili yazının başarısını kutlamak için gittikleri eğlence merkezinde aklındaki düşünceler ile boğuşmaya devam eder. İçindeki ses artık daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tek tek sözcüklerden sıyrılıp karşılıklı soru cevap şeklini almıştır. Yeni hayatına dair kafasının karıştığı bir anda *Ses, 'belki de hazmedemedin' dedi. Miden neden bulanıyor sanıyorsun?* (s. 161) diyerek araya girecek kadar Umut'a yakınlaşır.

Umut'un çete ve işiyle alakalı olaylar değil, sosyal yaşamındaki -yaşadığı apartmandaki arkadaşları ve komşularıyla yaşadığı – olaylar da onun bulantısını tetikler. Komşusu Melek'in -kör bir kızdır- gözaltındayken tecavüze uğradığını öğrenmesi (s. 144, 146), Kadir'in kanserden ölmek üzere olduğunu Mine'ye söylemek zorunda oluşu (s. 166, 170) midesindeki bulantının tekrar etmesine neden olur. Sıkıntısını doktor olan Mine'ye açtığında ondan bir ilaç tavsiyesi alır. Ancak Kadir'in ölmek üzere olduğunu söylediği anda Mine Umut'un yüzüne tokat atmaya başlar. Kanayan burnuna aldırmadan onun öfkesinin geçmesini bekler. İçindeki "ses" yeniden ortaya çıkarak onu, *Sus!* (s. 171) diye uyarsa da artık çok geçtir. Mine'nin öfkesi dindiğinde yanından ayrılır ve bir kafede oturmaya başlar. Telefonu çaldığında arayanın Aysel olduğunu görür. Onu Bibi'nin evine çağırır. "Erkek Dadı" haberi beklenilenin çok ötesinde ilgi görmüştür. Bibi, Umut'un maaşına zam yaparken haftada beş gün kendisi için çalışmayı teklif eder. Umut ise Mine'nin önerdiği ilacın yan etkilerini okumaya devam eder. O sırada midesindeki bulantı artmaya başlar. Bu bulantıyla birlikte daha önceden tanıdığı o, *çürümüş et kokusunu* (s. 173) yeniden duyar. Gelen Vahit'tir. Oraya nasıl geldiğini anlayamadığı gibi yüzünü de seçemez. *Elleri – bakışları da – çölde aylarca güneş altında kalmış gibi kupkuru* (s. 173) olan Vahit, neden sürekli kustuğunu anlatmaya başlar. Alışveriş merkezlerine, lokantalara, şişmanların üzerine en sonunda da üniformalı birisinin üzerine kustuğunu anlatır. Umut, ondaki mide bulantısının ne zaman başladığını sorduğunda yaklaşık bir yıl önce *Gazetede okuduğum iki haberin ardından...* (s. 174) cevabını alır. Gazetenin birinci sayfasında eline dökülen kahve yüzünden milyonlarca dolar tazminat alan Amerikalı bir kadın, üçüncü sayfasında ise cezaevinde yapılan bir operasyon nedeniyle ölen mahkûmlara tazminat olarak belirlenen bin beş yüz (1500) dolar haberi vardır. Vahit'in dolayısıyla Umut'un mide bulantısının sebebi bu bir yıl öncesine dayanan gazete haberidir. Vahit – V harfi romanda "vicdan"ı sembolize eder- ilk kez bu haberin ardından kusar ve bu eylemin ardı kesilmez. Umut oturduğu kafede, Vahit'ten yayılan *kokunun* (s. 175) arttığını hisseder. Vahit'in ona iyice yaklaşıp *Sende de başladı mı?* sorusuna, *Senin gibi olmayacağım!* diye bağırarak karşılık verir. Sese gelen garsonun tavrı okur için bir başka ipucu bırakır. Garson masaya geldiğinde doğrudan Umut'a bakar. Oysa Umut, *ona bakacağına şaşkın şaşkın beni seyrediyordu.* (s. 175) der. Bu da Vahit'in kurmacanın gerçekliğinde olmadığını gösteren bir diğer veridir.

Umut hesabı ödeyip kafeden ayrılrsa bile Vahit peşini bırakmaz. *Ben de senin gibiyim. (...) Önce beynindekileri kusarsın... Sorun yok. Sorun yüreğinle kusmaya başladığında... O zaman duramazsın...*

Vicdan... Vicdanın varsa, kurtuluşun yok. (s. 175) diyerek Umut'u takip eder. Bulantı, iç ses ve koku romanın bu noktasında bir araya gelir. Umut'un iç sesi ortaya çıkarak Vahit'i onun geleceği olarak tanımlar:

Geleceğim, ölümü çağrıştıran gece gibiydi; kokan, çürümüş, toza dönüşmeye yüz tutmuş bir koyuluk. Şeytanım! Yerimden fırlayıp oradan uzaklaştım. Uzaklaştıkça yapışkan koku azaldı, ama midem karnıma sığmayacak kadar büyümüştü. Ses, çılgınlığın eşliğinde, sürekli bağırıyordu. "Vicdan, vicdanından kurtul!" (s. 175)

Romanın altıncı bölümü itibariyle öncümotifler (bulantı, koku, ses) kurgudaki işlevlerini yerine getirerek anlamsal bütünlüğe ulaşırlar. Zamansız beliren bulantıların kaynağı, Vahit'le birlikte gelen çürümüş et kokusu, Umut'un zihninin sürekli meşgul eden ses, okur için anlaşılır bir düzleme ulaşır. Hepsi Umut'un vicdanıyla olan muhasebesinin bir sonucudur. Duyduğu haberler, gördüğü olaylar karşısında kayıtsız kalamayışı Umut'u ikiye böler. Bir tarafı vicdanını öldürüp sorunlar karşısında "sıradan" davranan insanlar gibi olmak isterken özünde engelleyemediği, yok edemediği vicdanıyla mücadele eder. Kısa süreliğine de olsa şöhreti ve parayı elde etmesiyle vicdanını geriye itebileceğini düşündürür. Bu süreçte tanıdığı "şöhret avcısı" Dilek de onun bu düşüncesine önayak olur. Öldürdüğü (öyle olduğunu zannettiği) vicdanından kurtulunca bulantıları geçer. Vahit'i ve onun dayanılmaz kokusunu duymamaya başlar. Geriye sadece iç sesiyle olan diyalogları kalır. Bibi'nin ve Aysel'in planına sadık kalarak onların istediği yolda hareket edince, *midesinin bulanmamasını bir mucize* (s. 190) olarak görür. Diğer yandan eski bir model olan Dilek vasıtasıyla Hayalet'in izini bulur. Tüm bunların ortasında Nihan'ın polis tarafından yakalanması çetenin çökmesine neden olur. Ama Umut artık çok başka bir boyuttadır. Kendisini "vicdansız" olarak görür ve olaylara bu pencereden bakmaya devam eder. Bu süreçte, *Garip rüyalar gördüm. Çoğunda V vardı. Sonra İsrail'in borusu çaldı; doğruldum ve önümde beliren gizli geçitten gün ışığına çıktım.* (s. 200) dediği bir rüya görür. Sıkıntılı ve karanlık zamanlarını geride bıraktığına artık emindir. Ancak romanın yedinci bölümünde V tekrar ortaya çıkar. Kadir'le Mine'nin evlenip taşınması, Melek'in görmeyen gözleri, Nihan'ın yakalanıp çetenin dağılması, bir türlü unutamadığı süt bulamadığı için ölen bebek bir gece V'nin kapısını çalmasına neden olur. *Kokuyla öğrenmenin karışımından oluşan o garip, sıvımsı duygu beynimden aşağıya yavaş yavaş yayıl[ırken]* (s. 236) açtığı kapıdan V içeri girer: *Oydu; gelecekteki halim. Ses, 'Hayır,' diye karşı koydu. 'Onu vicdanı öldürüyor., senin vicdanın yok.' Boğazımdaki tıkanan hıçkırığı temizlemeye çalıştım, ama başaramadım. Zar zor mırıldandım: "Ne istiyorsun?"* (s. 236-237)

V'nin eve girmesiyle aralarında insanlık, kötülük, Tanrı ve unutmak, unutulmak üzerine derin bir tartışma başlar. Umut, V'nin kokusuna artık alıştığını fark eder. V ise sanki odada kimse yokmuş gibi konuşmaya devam eder ve sonunda Umut ve ses V'yi kovmayı başarır:

"Ben insanlaşıyorum, ama ya Tanrı? Tanrı sağır; Tanrı kör; Tanrı bunak... Yoksulları duymuyor, bebekleri görmüyor, acılarımızı unutuyor..."

'Acı' der demez onun kim olduğunu anladım: o, insanları sağır, âmâ ve merhametsiz bir Tanrı'ya inanmaktan vazgeçirmeye gelmiş bir ermişti ya da acının, insancıl bir Tanrı'nın peygamberi... İkimiz de titriyorduk. O öfkeden, ben çevremi kuşatan dehşet duygusundan. Öyle midem bulanıyordu ki gözlerim kararıyordu; üşüyordum da. Önce ses başladı; ben onu izledim. Sonunda gölgelerin içine çekilen peygamberin yüzüne birlikte bağırırmaya başladık:

"Git!.. Git!.. Sana inanmıyoruz... Sana inanmıyoruz..." (s. 238-239)

Komşusu Selim'in gelmesiyle rüya ortamı bozulur. Umut evde tek başınadır ve her şeyi dinleyen/duyan Selim de evde ondan başka kimsenin olmadığını söyler. Kapıyı da çalan olmamıştır. Umut, V gerçeğini artık anlar. Vahit, V ya da vicdan kendisinden başkası değildir. Romanın başından beri tüm motifler Umut'un içinde bulunduğu bu anı hazırlamıştır. Bu süreçten sonra Umut'un hayatı tekrar altüst olmaya başlar. Dilek'in ihanetiyle küçük şöhretini kaybeder, Kadir'in gidişiyle yalnızlığı artar, çetenin dağılmasıyla kendini sahipsiz hissederek. Nihan'ın Hayalet'i bulma konusundaki isteksizliğiyle amaçsız kalır. Sonunda peşini bırakmayan mide *bulantısı* (s. 260) bir gece yeniden başlar. Kaygılarıyla baş edebilmek için kendisine yeni bir amaç edinir. Dilek'in peşine düşecektir.

Dilek'ten intikam almak ya da en azından Hayalet'ten bir iz daha bulabilmek için kadının evinin önünde beklemeye başlar. Bekleme saatler sürünce içindeki korku ve kaygı tekrar gün yüzüne çıkar:

"Gidebilirsin..."

Korkudan çok şaşkınlıkla. Çünkü konuşan o tanıdık ses değildi. Üstelik fısıltı her zamanki gibi kulağımın arkasından değil, yan taraftan gelmişti. Sola dönmeden kokuyu duydum.

Dönmeden bağırdım: "Hayır!"

Çığlığımı, "Buradayım," diye karşılık verdi, **kokusu** olan ses.

Başımı inatla sallayınca beynimde yüzen düşünceler dilime kaydılar: Orada değil; solumda kimse yok... Sadece kaygılarım; bedenimden kazıyıp attığım, çoktan çürümüş bir organın **kokusundan** yayılan kokular var koyuluğun içinde...

Ses, 'İkizimim,' diye devam etti. 'Geleceğimin'" (s. 267)

Umut, çaresizce kokunun da sesin de kaynağını öğrenmiş olur. Tüm bulantılarının, stres altındayken duyduğu kokunun, kendisiyle sürekli hesaplaşan sesin tek kaynağı yine kendisidir. *Kusma Kulübü* romanı başkışisi Umut'un psikolojik rahatsızlığının bir ürünüdür. Fidan'ın (2018) da belirttiği gibi, *kahramanın saplantılı psikolojik* (s. 24) durumuna bağlı olarak ortaya çıkan öncümotiflerin varlığından söz etmek doğru olacaktır. Yaşadığı yalnızlık, aile bağlarından uzak oluşu, parasızlık gibi bireysel konuların yanı sıra modern dünyanın gerçekliğine ayak uyduramayışı, "sistemin" dışında kalışı en önemlisi vicdan sahibi olması onun eylemlerini belirleyen unsurlardır. Romanın sonunda Umut, V ile yüzleşmeyi göze alır. İznik'e annesinin yanına yaptığı seyahatten sonra döndüğü "çukurunda" V onu beklemektedir. Umut ise, *ondan korkmuyor, iğrenmiyordur; kokusu da artık o kadar rahatsız edici değildir.* (s. 309)

SONUÇ

"Bulantı, koku, ses" öncümotifleri *Kusma Kulübü* romanı açısından aktif bir rol üstlenerek ele alınan kavramsal özelliğe uygun bir örneklem sunar. Romanda kapalı örnek özelliği gösteren "-mIz" iyeliği de kavramsal açıdan öncümotif olarak değerlendirilmelidir. Umut'un çift kişilik taşıdığı romanın son bölümlerinde belli olacaktır ancak romanın henüz başında kullanılmaya başlanan çoğullukla bu durumun izleri verilmiş olur. Motiflerin metinde anlam katmanlarının oluşması için kurguya bilinçli bir şekilde dâhil edildiği görülmektedir.

Öncü motiftten beklenen, metnin anlam katmanları içinde okur için bir anahtar/kapı özelliği göstermesidir. Ancak bu özelliği her okur tarafından aynı şekilde anlaşılacağı anlamını taşımaz. Birçok öncü motif sıradan okur için belirli bir geçiş anlamı taşımaz. Metnin geriye veya ileriye dönük

motiflerini kavrayabilmek için gerektiğinde sözcük düzeyinde inceleme yapılması gerekir. *Kusma Kulübü* romanının metin halkaları arasında geçişi sağlayan ve okur için ipucu özelliği gösteren en bilinçli motif bulantıdır. Bu kelimenin tercih edilmesinde yazarın hayatına etki eden gerçekliği bulmak da mümkündür.

Birçok öncümotifte olduğu gibi *Kusma Kulübü* romanında kullanılan bulantı, koku ve kusmak motiflerinin temel amacı okur için “atmosfer oluşturma” olarak nitelenebilecek bir geçiş sağlamaktır. Romanda kullanılan öncümotifler roman kahramanlarının saplantılı psikolojik yapılarını göstermesi açısından önem arz eder. Kullanılan öncümotifler bu psikolojik durumların somutlaştırılması adına yardımcı rol üstlenirler.

KAYNAKÇA

- Apaydın, Dinçer (2021). “Öyküde Gizli ve Açık Laytmotifler: Vüsat O. Bener ve Ergin Çiftçi Örneği”. *Türkoloji Dergisi*, 25(2), 28-41.
- Bağcı, Müberra (2022). “Orhan Kemal’in Murtaza Romanında Laytmotif Tekniğinin Kullanılışı”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (8), 687-702.
- Eroğlu, Mehmet (2004). *Kusma Kulübü*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Escal, F. (1995). *Theme in Clacscical Music*. [Ed. Bremond, C. vd. *Thematics New Approaches* içinde]. USA: State University of New York Press.
- Fidan, Mehmet (2018). “Anayurt Oteli’nin Anlatım Biçimleri ve Değerler Çatışması Yönünden İncelenmesi”. *Molesto: Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 15-32.
- Karataş, Turan (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Keskin Ünlü, Funda (2022). “İsmail Güzelsoy’un Değmez Adlı Romanında Anlam Üretici Olarak İnci Leitmotifinin İşlevi”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 14(28), 107-130.
- Soylu, Hüseyin (2020). “Adalet Ağaoğlu’nun Öykülerinde Anlatı Temposu”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 60(2), 735-745.
- Tekin, Mehmet (2010). *Roman Sanatı I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- URL1: <https://www.mehmeteroglu.net/zaman-temmuz-2004/> [Erişim Tarihi: 07.07.2024]

Edebiyatta Değişibilim

Prof. Dr. Ünsal Özünlü

Günce Yayınları

Berna Akyüz Sizgen

POSTMODERNİZM KAVŞAĞINDA

Selim İleri Romancılığı

Günce Yayınları

FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA

GÜLTEN AKIN ŞİİRİ

GÖKAY DURMUŞ

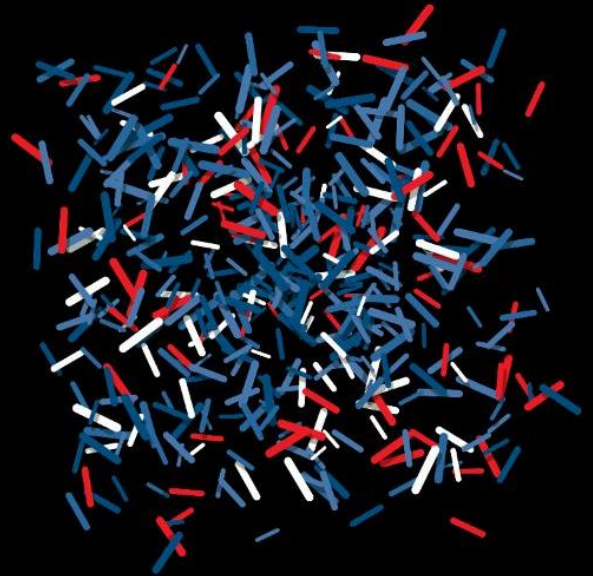

Günce Yayınları

FRANSIZCA VE TÜRKÇENİN SÖZDİZİMİ

KARŞITSAL VE DAĞILIMSAL BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Yusuf Topaloğlu

Günce Yayınları